

دیدگاه

شماره: ۱۰۷۶	موضوع: نقدی بر روند تغییرات تعرفه‌های ایران در دو دهه اخیر
تاریخ: ۱۴۰۳/۵/۱۶	

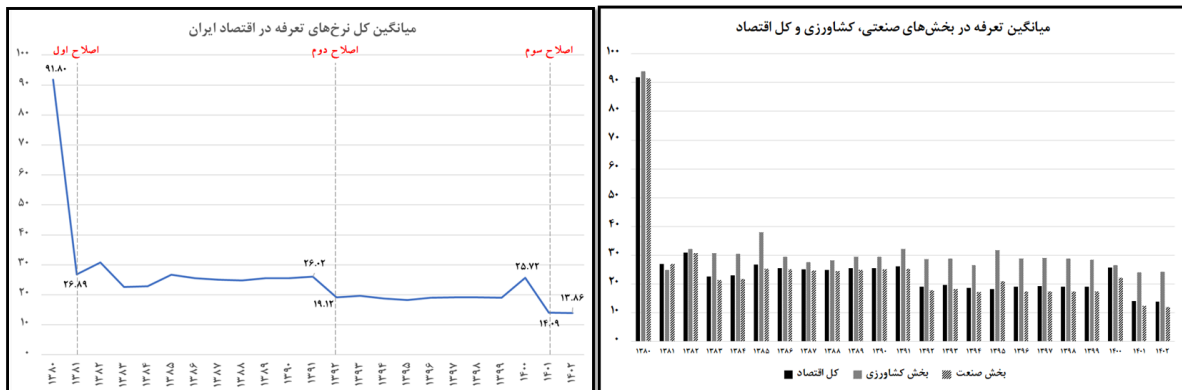
تهیه و تنظیم: علی زاهدطلبان و فرزاد مرادپور

توضیح اجمالی:

از نیمه دهه ۱۳۷۰ جهان شاهد یک دهه روند نزولی شدید در نرخ‌های تعرفه بود، به شکلی که متوسط نرخ‌های تعرفه طی سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۴ کاهشی ۳۰ درصدی پیدا کرد. از آن پس تغییرات تعرفه‌ای در دو دهه اخیر (۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳) در عرصه جهانی گویای آن است که در بخش‌های کشاورزی و غیرکشاورزی اغلب کشورها یا تعرفه‌های ثابتی داشته‌اند و یا تغییرات اندکی در نرخ‌های تعرفه خود داده‌اند. در همین دو دهه شمار کشورهایی که تغییرات تعرفه‌ای کاهشی بوده، بیش از تعداد کشورهایی است که بر تعرفه‌های خود افزوده‌اند. در حال حاضر پاره‌ای نشانه‌ها از جمله بن‌بست مذاکرات دور دوحه سازمان جهانی تجارت و جنگ تجاری آمریکا و چین، فعلاً چشم‌انداز روشنی از گشایش‌های بیشتر تجاری به دست نمی‌دهد.

در ایران طی دو دهه اخیر بر خلاف روند آرام کاهش تعرفه‌ها در اقتصاد جهانی، شاهد یک روند کاهشی شدیدی در تعرفه‌های کشور بوده‌ایم که متعاقب تغییر نرخ ارز رسمی کشور سه نقطه عطف آن در سال‌های ۱۳۸۱، ۱۳۹۲ و ۱۴۰۱ رخ داده است. در نتیجه این کاهش‌ها، هم اکنون میانگین نرخ تعرفه برای کل اقلام کالایی در ایران به کمتر از ۱۴ درصد رسیده است که این نرخ برای اقلام صنعتی و کشاورزی به ترتیب نزدیک ۱۲ و ۲۴ درصد است.

نوسانات میانگین نرخ‌های تعرفه ایران و روند آن طی دوره ۱۳۸۰-۱۴۰۲ (ارقام به درصد)

منبع: محاسبات تحقیق بر اساس کتاب مقررات صادرات و واردات

مقایسه این نرخ‌ها، با نرخ‌های نظیر در کشور ترکیه که در آن میانگین تعرفه کل اقلام نزدیک به ۱۷ درصد و میانگین اقلام کشاورزی و صنعتی به ترتیب حدود ۴۲ و ۱۳ درصد است، گویای آن است که ایران نسبت به ترکیه در هر سه شاخص، آزادسازی بیشتری را اعمال کرده است. حتی اگر صرفاً سهم تعرفه‌های بالای ۱۵ درصد را در دو کشور مقایسه کنیم باز هم این سهم برای ترکیه بالای ۳۵ درصد تعرفه‌ها و در ایران کمتر از ۲۴ درصد است.^۱

^۱ . WTO, ITC and UNCTAD, World Tariff Profiles ۲۰۲۳, p. ۱۸۴

دیدگاه

نکات کلیدی:

۱- ایران در دو دهه اخیر، بر خلاف روندهای جهانی، تجربه کاهش های متوالی نرخ های تعرفه و سه تکانه شدید در سال های ۱۳۸۱، ۱۳۹۲ و ۱۴۰۱ را از سرگذرانده است. در نتیجه دو دهه کاهش مداوم، هم اکنون شاخص میانگین نرخ های تعرفه ایران با کمتر از ۱۴ درصد به حداقل تاریخی خود رسیده و حتی در برخی از شاخص های دسترسی به بازار در مقایسه با تعدادی از کشورهای در حال توسعه برخوردار از قابلیت های رقابتی بیشتر، در سطوح پایین تری قرار گرفته است. بر این اساس برغم اینکه حمایت های تعرفه ای شدید در سنوات گذشته یکی از ویژگی های بارز ساختار تعرفه ای کشور بوده و در بالاترین رتبه های جهانی قرار می گرفتیم، در حال حاضر از چنین وضعیتی خارج شده و حتی در مقایسه با برخی از کشورهای در حال توسعه نظیر در رتبه پایین تری قرار داریم.

۲- تقارن نقاط عطف کاهش های تعرفه ای با تغییرات شدید نرخ ارز رسمی کشور گویای آن است که این روند نه از سر دغدغه آزادسازی های تجاری بلکه به دلیل تکانه های ارزی و «انفعال سیاست تجاری در برابر سیاست های ارزی» رخ داده است. مبنای اعمال کاهش های شدید تعرفه ای مذکور، خنثی سازی اثر تورمی ناشی از تغییر نرخ مبنای ارز در تقویم ریالی ارزش کالاهای وارداتی به اقتصاد کشور و اجتناب از افزایش عمومی قیمت ها بوده است. بواسطه این رخداد که به منزله تحمیل بار تورمی ناشی از سیاست ارزی بر سیاست تجاری و خنثی سازی اثر حمایتی تعرفه ها است، هم اکنون دیوار تعرفه برای حمایت از تولیدات مشابه داخلی تا حد زیادی پایین آمده است.

۳- علاوه بر نکات فوق، روند سیاست گذاری تعرفه ای گذشته ایران و دنباله روی آن از سیاست ارزی گویای آن است که نرخ های تعرفه ایران حتی در زمان اوج خود صرفاً نرخ های اسمی بوده که با ملاحظه شکاف مستمر نرخ ارز رسمی با نرخ بازار آزاد، اثر حمایت واقعی آنها بسیار کمتر از نرخ های اسمی بوده است. این به معنای اضافه نمایی نرخ های حمایت اسمی تعرفه در مقایسه با کارکرد و اثر حمایت واقعی آنها است.

۴- ارزیابی کارآمدی سیاست های تعرفه ای و اثربخشی کلی آن بر رفاه اجتماعی، در گروهی نگرشی جامع به آثار متنوع ناشی از اعمال این سیاست ها است. در چنین نگرشی، آزادسازی تعرفه ای به خودی خود عامل افزایش رفاه نبوده بلکه تابعی از ملاحظات متعدد است که در آن سیاست صنعتی محور اصلی محسوب می شود. این در حالی است که فقدان یک سیاست صنعتی روشن و منسجم که مورد اجماع نخبگان بوده و اجرای آن همراه با یک سیاست تجاری مکمل سیاست صنعتی در دستور کار نهادهای رسمی ذیربط قرار گرفته باشد، نقیصه ای مهم در امر سیاست گذاری کشور در این حوزه محسوب می شود.

۵- در حال حاضر اعمال ممنوعیت ها و محدودیت های تجاری، جبران کننده بخش عمده ای از ناکارآمدی سیاست تعرفه ای کشور است، اما با توجه به ماهیت موقت اعمال این محدودیت ها و ضرورت بازگشت به مسیر عادی تجاری طبق الزامات قوانین بالادست کشور از یک سو و در نظر داشتن تجارب پیشین در حذف محدودیت ها با عدم معادل سازی تعرفه ای مناسب آنها و تبعات زیانبار آن از سوی دیگر، بازنگری سیاست های گذشته و هماهنگ سازی سیاست های تجاری، صنعتی و ارزی امری ضروری بشمار می آید.